

Hjemvendte soldater

KORT & KLART

Om projektet “Danske hjemvendte soldater”

Soldaterlegatet kontaktede i efteråret 2009 SFI, Det Nationale Forskningscenter for Velfærd, for at drøfte mulighederne for at undersøge konsekvenserne for den enkelte danske udsendte soldat i en international militær mission.

Emnet var ikke tidligere undersøgt, hverken nationalt eller internationalt, i det omfang som her blev fremlagt, og SFI påtog sig gerne opgaven. Resultatet blev forskningsprojektet "Danske hjemvendte soldater", der afdækker en lang række forhold, der vedrører de personer, som Danmark i årene 1992

til 2009 har sendt ud til verdens brændpunkter. Projektet bygger på en stor mængde forskellig data om de udsendte, ikke mindst fra forsvaret, der løbende har stillet de nødvendige oplysninger til rådighed, og som hermed takkes for godt samarbejde.

Soldaterlegatet og SFI håber, at resultaterne vil blive studeret grundigt og brugt i den fremtidige indsats, der skal sikre, at Danmark som samfund bliver endnu bedre til at løfte de udfordringer, tidligere udsendte i internationale, militære missioner kæmper med.

Jørgen Søndergaard,
Adm. direktør, SFI

Peter Højland
Bestyrelsesformand, Soldaterlegatet

Introduktion

Godt 26.000 danske mænd og kvinder har været udsendt som soldater på internationale missioner mellem 1992 og 2009. Eksjugoslavien, Irak og Afghanistan er blandt de steder, hvor Danmark har været militært til stede i perioden.

Hvad har det betydet for de danske soldater at være udsendt? Hvem er de mennesker, Danmark vælger at sende i krig, og hvordan påvirker oplevelserne i felten dem? Det har Soldaterlegatet bedt SFI, Det Nationale Forskningscenter for Velfærd, om at undersøge. Resultatet foreligger nu i form af seks rapporter, udgivet fra 2010 til 2012. Dette hæfte præsenterer kort forskningsprojektets konklusioner.

Det bygger undersøgelsen på

Forskerne har haft adgang til en lang række data om veteranerne, deres familier, en kontrolgruppe (se boks på næste side) og befolkningen generelt for at udføre analyserne. Data omfatter bl.a.:

- Oplysninger fra forsvaret om de ca. 26.000 personer, der har været udsendt mellem 1992 og 2009. Bl.a. oplysninger om antal udsendelser, datoer, missionsområder, missionsnavn og personelgruppe.
- Forsvarets rekrutteringsoplysninger for egnede og begrænset egnede i perioden 1994-2010. Er anvendt til at etablere en kontrolgruppe.
- Oplysninger fra Danmarks Statistik om de udsendte og kontrolgruppen, samt deres forældre (herunder pleje- og stedforældre), søskende, partnere, børn og partneres børn. Fx om økonomi, sociale forhold, uddannelse mv.
- Oplysninger fra Sundhedsstyrelsen om de udsendte og kontrolgruppen. Fx kontakter til sundhedsvæsenet, køb af medicin, diagnoser og behandling for stofmisbrug.
- Telefoninterviews med 3.198 repræsentativt udtrukne veteraner om bl.a. familieforhold, arbejde, missionserfaringer og selvoplevede mén af udsendelsen.
- Spørgeskemaundersøgelse i to omgange til 447 soldater, der blev udsendt til enten Libanon (UNIFIL 4) eller Afghanistan (ISAF 11) i foråret 2001. Om motivation før og efter udsendelsen.
- 44 personlige, semistrukturerede interviews med veteraner, pårørende, repræsentanter for forsvaret og støttefunktioner.

Kontrolgruppen

Hvordan afgør man, hvilke begivenheder i en hjemvendt soldats liv, der skyldes oplevelserne i felten, og hvilke, der måske ville være sket uanset hvad?

Det er et spørgsmål, der rent videnskabeligt ikke kan besvares med 100 % sikkerhed. Men man kan nærme sig et svar ved at sammenligne veteranerne med en kontrolgruppe, der ligner dem på så mange måder som muligt, men som ikke har været udsendt. På den måde kan man med størst mulig sikkerhed sige, at eventuelle forskelle mellem de to grupper formodentlig kan knyttes til udsendelsen.

Projektet har derfor etableret en kontrolgruppe bestående af personer, der er blevet erklæret egnede til værnepligt i forbindelse med forswarets sessioner, men som ikke har været udsendt i international tjeneste. Man har yderligere valgt, at kontrolgruppen kun består af mænd, der er født mellem 1975 og 1982, og som har deltaget i Forsvarets Dag mellem 1994 og 2010 – i alt ca. 100.000 personer. Det betyder, at man kan sammenligne dem med de tilsvarende fødselsårgange blandt veteranerne og dermed arbejde med to grupper, der ligner hinanden på så mange punkter som muligt.

Det er derfor kun mandlige veteraner født mellem 1975 og 1982 – i alt ca. en fjerdedel af alle udsendte – der i undersøgelsen er sammenlignet med en kontrolgruppe.

18 års militært engagement i udlandet

Mellem 1992 og 2009 har Danmark delta-
get i 60 militære missioner i 35 lande.

Godt 26.000 soldater har været udsendt i den
periode. Halvdelen af dem har været af sted
en enkelt gang, under hver tiende er rejst ud
og kommet hjem mere end fem gange.

I alt har de 26.000 soldater været udsendt
knap 54.000 gange. Seks ud af ti gange har
målet for soldatens rejse været Eksjugo-
slavien. I 2009 gik syv af ti udsendelser til
Afghanistan. Antallet af årlige udsendelser
er fordoblet i perioden, og var højest i 2007,
hvor soldaterne tog godt 4500 ture.

Mellem 1992 og 2009 har 51 soldater mi-
stet livet i felten, og 123 er blevet såret.

Udsendelser fra 1992 til 2009

Projektet fortæller også indirekte om en periode i Danmarkshistorien, der har budt på store ændringer i verden omkring os og dermed i forswarets opgaver og internationale engagement.

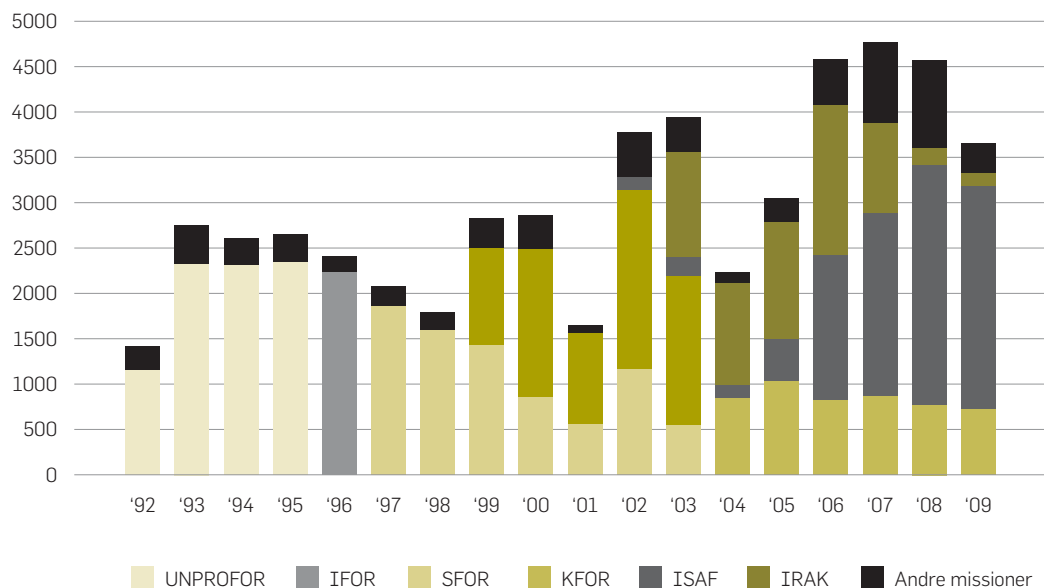
Indtil opløsningen af Jugoslavien i starten af 1990'erne havde danske styrker udelukkende deltaget i fredsbevarende missioner, fx på Cypern. Siden slutningen af 1990'erne og særligt fra Irak-krigens start i 2003 har missionernes karakter ændret sig også at være fredsskabende, og soldaterne er i stigende grad blevet udsendt til egentlige krigszoner.

Den udvikling har naturligt sat sit præg på de opgaver og krav, forswarets ansatte

stilles overfor. Hvor jobbet som udsendt først i 1990'erne var noget, soldaten kunne tilvælge, er det i dag normen for stort set alle danske konstabler at blive udsendt i international tjeneste mindst en gang. Antallet af årlige udsendelser er fordoblet i perioden, fra ca. 1.500 udsendelser i 1992 til godt 3.500 udsendelser i 2009. Danmarks engagement toppede i 2007 med godt 4.500 udsendelser.

Udviklingen ses også i antallet af omkomne: Af de 51 danskere, der har mistet livet i international tjeneste mellem 1992 og 2009, er mere end halvdelen omkommet i Afghanistan i periodens to sidste år.

Antal udsendelser fordelt på missioner. 1992-2009

Bemærk: UNCRO og UNPROFOR er samlet under UNPROFOR

UNPROFOR: Bosnien-Hercegovina, Kroatien, Serbien, Montenegro og Makedonien, 1992-1995

UNCRO: Kroatien, 1995-1996

IFOR: Bosnien-Hercegovina, 1995-1996

SFOR: Bosnien-Hercegovina, 1996-2004

KFOR: Kosovo, 1999-

IRAK: 2003-

ISAF: Afghanistan, 2002-

Disse syv missioner udgør 88 % af udsendelserne mellem 1992 og 2009.

Portræt af de udsendte

Hvem er den udsendte soldat, første gang han sendes på mission i udlandet?

Først og fremmest er han oftest en mand. Blandt alle de soldater, der er sendt ud for første gang mellem 1992 og 2009, er kun 5 % kvinder.

Soldaterne er i gennemsnit 27 år, når de sendes ud første gang, men halvdelen er under 24 år. Fire af fem er ugifte og 86% har ingen børn.

De 26.000 udsendte er en bredt sammensat gruppe: Menige og officerer, gruppeudsendte og enkeltmandsudsendte, engang- og flergangsudsendte. Og de har deltaget i vidt forskellige missioner, fra de fredsbeva-

rende i Eksjugoslavien til de fredsskabende i Irak og Afghanistan.

De udsendtes baggrund

Det er ikke et tilfældigt udsnit af den danske befolkning, der sendes på militære missioner for Danmark. Forsvaret stiller høje krav til soldaternes fysik og psyke, og det kræver motivation og styrke hos soldaterne at lade sig udsende til at løse opgaver i et ofte fjendtligt miljø.

Alligevel adskiller soldaterne sig ikke nævneværdigt fra andre danskere, når man ser på forhold som familiebaggrund, økonomi eller uddannelse. Intet tyder fx på, at soldaterne kommer fra en mere belastet baggrund end andre. Tværtimod: Der

er færre tidligere anbragte børn blandt de udsendte end blandt deres jævnaldrende, og der er færre kriminelle, både hvad angår berigelses- og voldskriminalitet. Sammenlignet med andre i samme alder er der dog flere soldater, som er vokset op i en hjem med kun en forsørger.

Og så tyder noget på, at jobbet som udsendt soldat for nogle er en familietradition. I hvert fald fortæller hver tredje veteran,

at de har et familiemedlem, der også har været udsendt i international tjeneste.

Relativt få af de yngre soldater har en videregående uddannelse, når de sendes ud første gang, mens billedet er omvendt for dem, der udsendes første gang i en mere moden alder. I året inden udsendelsen har de fleste soldater haft jobs til en gennemsnitligt højere løn end deres jævnaldrende.

Udsendte før og nu

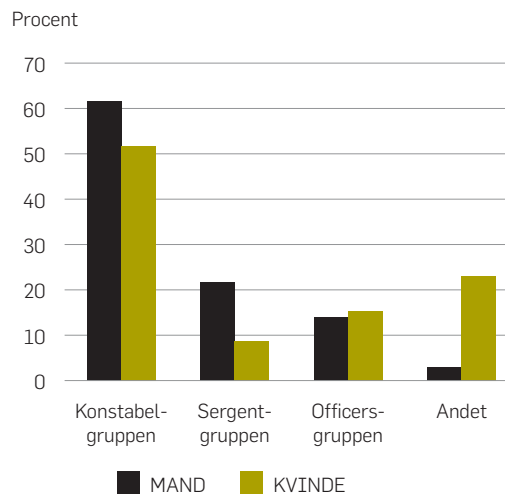
Forsvarets udvælgelsesprocedurer og uddannelsesforløb har naturligt ændret sig i takt med udviklingen. Den mest almindelige vej ind i forsvaret er gennem hele årrækken session – fra 2004 Forsvarets Dag – og derefter værnepligt. Grunduddannelsen i forbindelse med værnepligt er dog blevet kortere, og der er lagt mere vægt på målrettet uddannelse af de soldater, der skal udsendes.

Flere kvinder

I 1992 var 1,9 % af de udsendte kvinder. I 2009 var tallet steget til 11,4 %. Kvinderne deltager altså i stigende grad i udsendelser, men der er væsentlige forskelle på de roller, mænd og kvinder udfylder i felten. Kvinderne er typisk ældre og bedre uddannede end mændene, når de udsendes første gang. Forholdsmæssigt færre kvinder er konstabler

og flere er officerer. En stor del af kvinderne arbejder desuden som sundhedsfagligt personale under udsendelsen, fx sygeplejersker.

Førstegangsendte mænd og kvinder, fordelt på personelgruppe, 1997-2009

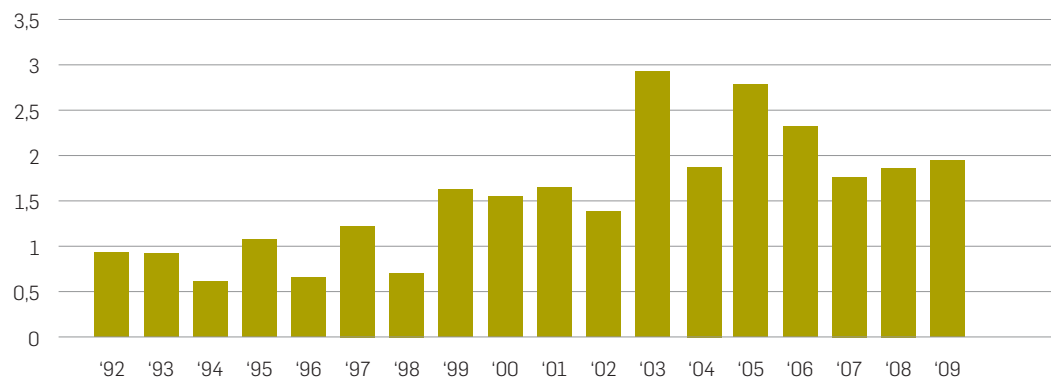
Udviklingen afspejler også den generelle udvikling i kvinders deltagelse i forsvaret: Siden indførslen af Forsvarets Dag i 2004 er kvinder blevet inviteret til at deltage, og 10 % af de værnepligtige er i dag kvinder, der har meldt sig frivilligt og indgår på lige fod med mandlige værnepligtige.

Flere indvandrere og efterkommere

I 1992 var knap 1 % af de udsendte indvandrere og efterkommere. I 2009 var tallet steget til knap 2 %. I alt er der 391 indvandrere og efterkommere blandt de 26.000 soldater. Lidt over halvdelen af dem stammer fra lande i Europa; flest fra de andre nordiske lande, men også en del fra landene i Eksjugoslavien. Den næststørste gruppe, 29 %, stammer fra lande i Mellemøsten.

Indvandrere og efterkommere blandt udsendte pr. udsendelsesår

Procent

Motivationer for udsendelse

I interviews nævner soldaterne mange forskellige grunde til at lade sig udsende i international tjeneste.

De fleste fremhæver muligheden for at få nogle fysiske og mentale udfordringer, som livet i Danmark ikke byder på. Nogle soldater beskriver udsendelsen som en art selvrealisation, hvor de kan afprøve sig selv og vise deres styrke og værd.

Lige så vigtigt er det for mange at gøre en forskel i det område, de sendes ud til. De udsendte oplever sig selv som engagerede mennesker, der handler i stedet for kun at tale om idealerne. Nogle fremhæver, at deres arbejde under udsendelsen også indirekte øger sikkerheden i Danmark.

Mange nævner også kammeratskabet som en vigtig faktor. De særlige opgaver giver et særligt sammenhold, som er anderledes end det, man oplever på 'almindelige' arbejdspladser.

Endelig nævner nogle soldater det militære håndværk – at have trænet til en opgave og gerne ville afprøve sin kunnen i praksis. Enkelte fortæller også om deres fascination af det militære udstyr, de skal håndtere under udsendelsen.

"Hvis det ikke knækker én, så kan du jo få nogle unikke oplevelser, som du ikke kan få andre steder."

"Hvis jeg ikke føler, jeg gør en forskel i de lande, jeg tager til, så tog jeg ikke af sted, for jeg er gift og har børn, så prisen er høj for mig, hvis jeg mister livet."

Erfaringer under udsendelsen

Med 18 års udsendelser i 35 lande er det ikke overraskende, at de udsendtes erfaringer fra felten er vidt forskellige. Visse temaer går dog igen i interviews med soldaterne.

Mission og ledelse

Missionstyperne har stor betydning for, hvordan soldaterne oplever udsendelsen og deres mulighed for at løse den fastsatte opgave. Mange af de udsendte på de freds-

bevarende missioner til Balkan i 90'erne har oplevet en følelse af afmagt over at være vidne til overgreb uden at kunne gribe ind. Udsendte på de fredsskabende missioner i Irak og Afghanistan har omvendt oplevet at deltage direkte i kamphandlinger, med alt hvad det indebærer af risici. I alt fortæller knap halvdelen af veteranerne, at de har oplevet kamphandlinger under deres udsendelse.

"Jeg synes, jeg har lært mere på de måneder, end jeg har på de sidste 4 år – både om mig selv og om mennesker, måder, folk reagerer på, og sådan noget."

Også ledelsen på missionen er uhyre vigtig, fortæller soldaterne. Den gode leder er forstående og lydhør overfor de udsendtes vilkår og oplevelser. Omvendt oplever soldaterne det som en belastning, hvis ledelsen er usynlig, uengageret og ikke følger op, når de udsendte påpeger problemer med fx udstyr eller uddannelse.

Den militære familie – og familien derhjemme

Under udsendelsen oplever mange soldater, at de knyttes sammen i en art 'militær familie'. Det at opleve dramatiske og undertiden livstruende situationer sammen, og være totalt afhængige af hinanden for at kunne udføre arbejdet i felten, knytter et stærkt bånd mellem soldaterne. Man "ser hinanden nøgne", som en udsendt forklarer det, og opbygger relationer der undertiden holder resten af livet.

Fortroligheden med den 'militære familie' kan undertiden blive stærkere end fortroligheden med den rigtige, civile familie derhjemme. Kontakten til de pårørende hjemme betyder meget for soldaterne under udsendelsen, men mange fortæller at kontakten kan være svær. De pårørendes bekymring og angst kan opleves som en stor psykisk belastning af de udsendte. Mange oplever, at familien ikke forstår de

vilkår, soldaterne arbejder under og fx vil drøfte hjemlige problemer, der forekommer trivielle. Nogle oplever også, at de under samtalerne med familien skal stå til regnskab for deres valg om at blive udsendt. Omvendt betyder det meget for de udsendte, hvis de pårørende opmuntrer deres valg og ikke taler for meget om den naturlige bekymring, de derhjemme føler.

"Når man først har ligget ved siden af sin kammerat, og det bare har sagt 'tjuuv' over det hele, så får man sgu bånd, som man nok ikke kan bryde igen, og som man ikke kan få med så mange andre."

"Det er et af de største øjeblikke i mit liv. Den skoleåbning i Afghanistan."

Hjemsendte, sårede og omkomne

Sårede

I årene 1992 til 2009 er 123 soldater blevet såret under en mission. Over halvdelen af dem – 70 soldater – er blevet såret under en udsendelse til Afghanistan.

Knap halvdelen af soldaterne var på deres første mission, da skaden skete. Gennemsnitsalderen blandt de sårede er 25 år, og langt de fleste er unge, ugifte, etnisk danske mænd.

Konstablerne er overrepræsenterede blandt de sårede – også når man tager højde for, at udgør langt den største personalegruppe blandt de udsendte soldater. 77% af de sårede er konstabler, mens konstablerne udgør 58% af alle udsendte i perioden.

Kamphandlinger og miner er grunden til 98% af skaderne blandt de sårede. I få tilfælde drejer det sig om fx trafik- eller arbejdsulykker.

Omkomne

Der er omkommet 51 danske soldater på internationale missioner mellem 1992 og 2009. Mere end halvdelen af de omkomne har mistet livet i Afghanistan mellem 2007 og 2009.

En tredjedel af de omkomne var på deres første mission. Godt fire ud af ti omkomne var mellem 21 og 24 år. Gennemsnitalderen for alle omkomne er knap 29 år.

Godt fire af fem omkomne har mistet livet på grund af kamphandlinger, miner eller kampvogns- og sprængningsulykker. De resterende er døde efter sygdom eller ulykker.

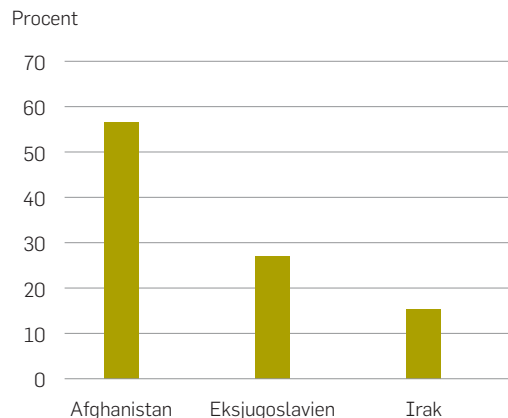
Repatrieringer – hjemsendelser før tid

Projektet har kun haft adgang til oplysninger om repatrieringer i perioden 2005-2009. I den periode er 399 soldater blevet hjemsendt fra en mission før tid, langt de fleste fra Afghanistan.

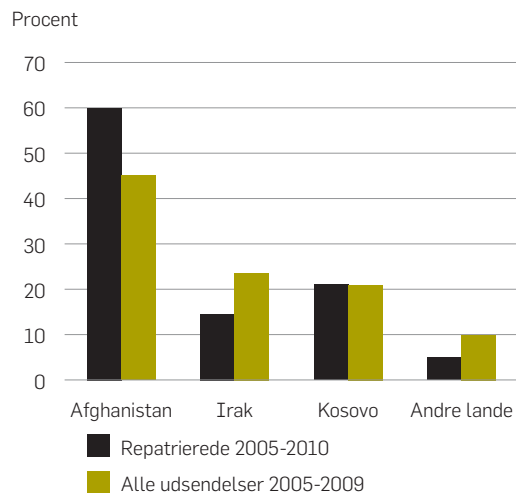
De mest almindelige grunde til hjemsendelse før tid er personlige eller familiære sociale forhold, eller at soldaten er fysisk syg eller såret i kamp. "Psykiske årsager" angives som grund til 9% af hjemsendelserne. Knap en tredjedel af de repatrierede er på deres første mission, når de bliver sendt hjem. Knap en af fire hjemsendte er på deres fjerde mission eller derover.

Også blandt de hjemsendte er konstablerne i overtal. Konstablerne udgør 56% af alle udsendte i perioden, mens tre af fire hjemsendte er konstabler.

Antal sårede fordelt efter udsendelseslande. 1992-2009

Ud- og hjemsendte fordelt på lande. 2005-2010

Når soldaten vender hjem

Det er en stor omstilling at vende hjem til hverdagslivet i Danmark efter opholdet i felten. Mange af soldaterne har voldsomme oplevelser med i bagagen, og oplever at de har forandret sig under opholdet.

Berigende og belastende

De fleste veteraner føler, at udsendelsen har været mere berigende end belastende. Det gælder særligt dem, der kun har været udsendt en gang. De har oplevet et stærkt

"Man skylder. Det gør man. Når hun siger, at du har barns første sygedag alle dage det næste halve år, så er det bare sådan, det er. Og det gør jeg bare."

"Lige pludselig står man dernede og skal lade sit maskingevær og være klar til at køre ud i fjendeland, og så lige pludselig er du derhjemme og skal stå og vælge, hvad for noget mad du vil have i Føtex."

kammeratskab og føler, at oplevelserne i felten har gjort dem bedre til at tackle vanskelige situationer. Og de er stolte over at have gjort international tjeneste.

Samtidig angiver hver femte veteran, at de har fået større eller mindre varige mén af udsendelsen – enten fysisk eller psykisk. 4% føler, at de har fået større, varige psykiske mén, 2% angiver at de har fået større, varige fysiske mén, og 3% har både større, varige fysiske og psykiske mén.

De fleste hjemvendte er efter eget udsagn rastløse og har svært ved at falde til ro i de første måneder efter hjemkomsten.

Gensynet med familien

Overgangen fra det militære liv i felten til det civile liv med familien derhjemme kan være svær – særligt for dem, der ved hjemkomsten forlader forsvaret og går tilbage til et civilt arbejdsliv. Forbliver man i forsvaret, er det nemmere at holde kontakten med kammeraterne fra missionen og løbende vende oplevelserne med dem.

"Det er sådan noget, det rammer os meget dybt. Den anerkendelse af de ofre, vi har givet. I dag peger folk ikke fingre."

I familien kan den hjemvendte have svært ved at finde sin plads igen. En eventuel partner har været vant til at klare hverdagen uden den udsendte, og følelser af svigt og bekymring skal måske bearbejdes. Fortroligheden skal genetableres, og oplevelserne fra felten skal finde deres plads i hovedet, og i samlivet. Mange udsendte fortæller, at de vælger ikke at fortælle deres familie detaljer fra udsendelsen, fordi de ikke tror de vil møde forståelse.

At blive anerkendt

Det er ikke kun i familien, at soldaten kan opleve at skulle stå til regnskab – også samfundets velkomst til den hjemvendte er væsentlig for overgangen til hjemmelivet. I den forbindelse nævner mange veteraner betydningen af, at der i de seneste år er

kommet en større offentlig anerkendelse af deres indsats, fx i form af den årlige flagdag den 5. september. Mange oplever også, at danskernes holdninger til den internationale indsats er blevet mere nuanceret. Der er plads til respekten for den enkelte soldats indsats, uagtet hvad holdningen til selve missionen måtte være.

For andre veteraner betyder den offentlige anerkendelse mindre – det afgørende er deres egen oplevelse af at have gjort en forskel.

En eller flere udsendelser

Knap halvdelen af de 26.000 soldater udsendt mellem 1992 og 2009 har kun været udsendt en enkelt gang. En fjerdedel af soldaterne har været udsendt to gange, mens den sidste fjerdedel har tre eller flere udsendelser i bagagen.

Fire af ti soldater forlader forsvaret efter en enkelt udsendelse.

Missionsbumserne

I interviews bruger repræsentanter for forsvaret betegnelsen "missionsbumser" om dem, der søger ud gentagne gange og for hvem udsendelsen er blevet en livsstil. De beskrives som personer, der "kun kan leve i missionen" og som i nogle tilfælde "skal bruge en ny udsendelse for at holde stressen i kog." Den sidste faktor betragtes med nogen

bekymring, fordi en ny udsendelse på den baggrund kan være med til at fremprovokere psykiske efterreaktioner hos soldaten.

Tallene viser imidlertid, at det kun er en lille gruppe soldater, der kan betegnes som missionsbumser. I alt 1866 af de undersøgte soldater – svarende til 7,2 % af alle udsendte – har været på fem eller flere missioner.

Definerer man missionsbumser som dem, der har været udsendt flere end 5 gange i løbet af 15 år, er tallet 2 %.

Motivationen ændrer sig

Projektet viser, at soldaternes motivation for at lade sig udsende ændrer sig fra før til efter udsendelsen.

Udsendelser pr. person 1992-2009

1 udsendelse	12.391 personer	47,6 %
2 udsendelser	6.705 personer	25,8 %
3 udsendelser	3.387 personer	13,0 %
4 udsendelser	1.679 personer	6,5 %
5 udsendelser	908 personer	3,5 %
Mere end 5 udsendelser	958 personer	3,7 %
I alt	26.028 personer	100 %

Ca. 450 soldater, der i foråret 2011 blev udsendt til Libanon eller Afghanistan, er blevet bedt om at beskrive deres motivation før og efter udsendelsen ved at vælge mellem 12 udsagn i et spørgeskema. Resultatet er, at idealistiske grunde som "at opbygge de-

mokrati i missionsområdet" og "gøre noget for mit land" fylder mest før udsendelsen. Efter udsendelsen lægger soldaterne i stedet mere vægt på at "have et udfordrende job" eller "tjene gode penge".

De 12 udsagn og vurdering af dem før og efter udsendelsen på en skala fra 1 til 10

	Mænd		Kvinder	
	Før	Efter	Før	Efter
Have et udfordrende job	8,0	7,2	8,7	7,7
Tjene gode penge	5,7	6,1	6,0	5,9
Afprøve min militære træning i praksis	7,9	7,2	7,5	7,1
Have et job med ansvar	7,9	7,3	8,2	8,2
Arbejde sammen med mennesker, som jeg respekterer	8,4	7,8	8,9	8,2
Få en oplevelse for livet	7,9	7,1	8,3	7,6
Være en del af et elitehold	6,5	5,7	5,6	5,1
Gøre en positiv forskel for mennesker, der har brug for hjælp i missionsområdet	7,2	5,8	8,1	7,0
Opbygge demokrati i missionsområdet	5,4	4,1	6,1	5,0
Gøre noget for mit land	6,7	5,8	6,9	5,8
Forhindre et terrorangreb i Danmark	6,7	4,9	7,2	5,0
Opleve kammeratskabet under udsendelse	8,2	7,7	8,8	8,2

Veteranernes hverdagsliv

Langt de fleste veteraner fortæller, at de har en velfungerende hverdag. Og ikke overraskende ser veteranernes hverdagsliv gennemgående noget anderledes ud end det gjorde, før de blev udsendt første gang.

Hvor 78% af dem på udsendelsestidspunktet var ugifte, oplyser størstedelen af veteranerne nu, at de lever i parforhold, og ca. hver tredje har børn. Tre af fire veteraner bor i ejerbolig.

I eller udenfor forsvaret

Ifølge veteranernes egne oplysninger er 35 % af dem stadig ansat i forsvaret, mens 65% har forladt forsvaret. Af dem, der ikke længere er ansat i forsvaret, angiver kun 6 % som grund, at de er gået på pension.

Fire af ti veteraner har forladt forsvaret efter en enkelt udsendelse, mens godt hver fjerde har været udsendt flere gange, før de lagde uniformen. Blandt de, der stadig er ansatte, forventer langt de fleste at skulle sendes ud igen.

Uddannelse og økonomi

Også uddannelsesmæssigt klarer mange veteraner sig godt. Sammenlignet med danske mænd generelt har flere veteraner en videregående uddannelse, og færre af dem har kun en grundskoleuddannelse. Der er markant flere af veteranerne, som har en videregående uddannelse end der var, da de trådte ind i forsvaret og blev udsendt første gang.

Der er intet, der tyder på, at veteranerne har en dårligere økonomi end andre – tværtimod. Sammenlignet med kontrolgruppen har de udsendte soldater en lavere nettogæld og en større disponibel indkomst. Og ser man på soldaternes økonomi henholdsvis to og fem år efter de kom hjem fra deres første udsendelse, er der heller ikke de store økonomiske problemer at spore.

Ensomhed og sociale kontakter

Ca. 2,5 % af veteranerne svarer i et spørgeskema, at de ofte er ufrivilligt alene. Det er færre end i befolkningen generelt. Blandt de veteraner, der ikke længere er ansat i forsvaret er der flere, der føler sig ensomme og mangler social kontakt, end blandt dem, der stadig er ansat i forsvaret.

Psykisk helbred

Godt hver sjette af veteranerne vurderer selv, at de har større eller mindre psykiske mén af udsendelsen. For langt de fleste af disse gælder det dog, at de lever et velfungerende liv uden kontakt til det psykiatriske sundhedssystem. Men en mindre gruppe soldater oplever at blive psykisk belastede eller decideret psykisk syge i årene efter hjemkomsten.

4 % har en psykiatrisk diagnose

Godt 4 % af veteranerne – eller helt præcist 1.108 personer – er blevet psykisk syge efter hjemkomsten fra deres første mission. Det vil sige, at de i perioden mellem 1995 og 2010 er blevet registreret i Det Psykiatriske Centralregister som havende mindst en psykiatrisk diagnose. Ca. en tredjedel af

de psykisk syge veteraner fik stillet diagnosen seks eller flere år efter deres seneste udsendelse.

Det er ikke i alle tilfælde muligt at sige, om sygdommen er knyttet til udsendelsen. Men projektet viser, at der sker en markant udvikling i forekomsten af psykiske problemer hos soldaterne i årene efter hjemkomsten, sammenlignet med kontrolgruppen.

Inden udsendelsen er soldaternes psykiske helbred bedre end kontrolgruppens – de har færre psykiatriske diagnoser og køber mindre medicin mod psykiske lidelser. Men i løbet af de første tre år efter hjemkomsten nærmer de to grupper sig hinanden.

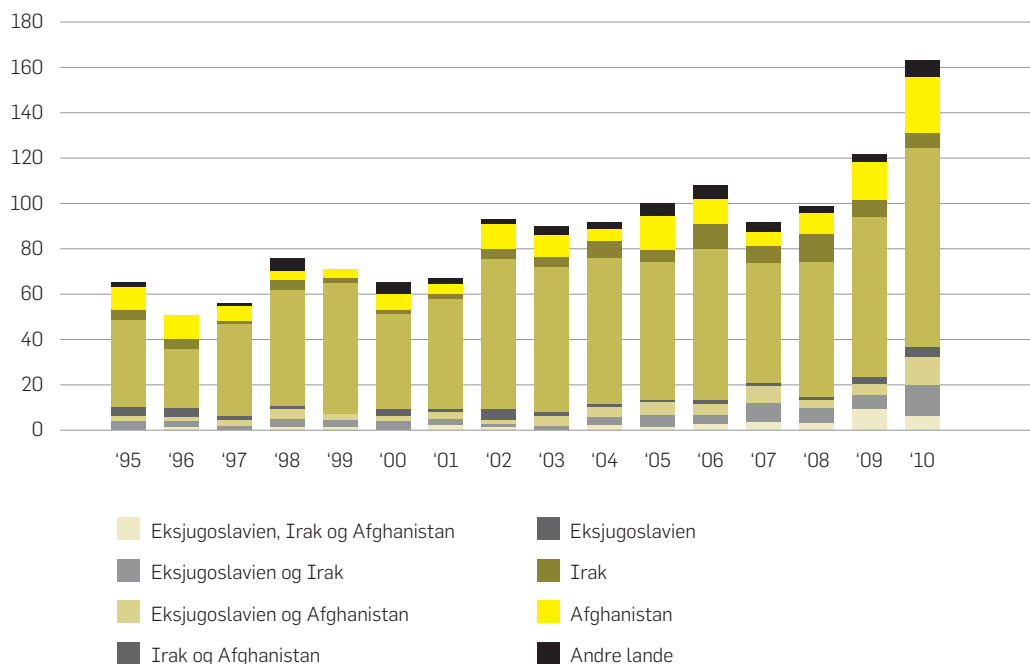

**"Så blev jeg sygemeldt fra omkring december måned, fordi alle de [nytårs]-
knald der, og lige pludselig fik jeg nogle flashbacks til 1992 ... og (jeg) turde
lige pludselig ikke bevæge mig uden for en dør. ... Og så mistede jeg mit
arbejde."**

De offentlige registre viser, at knap 17 % af veteranerne enten har fået en psykiatrisk diagnose, har købt medicin mod psykiske sygdomme, eller har været i behandling for

stofmisbrug efter hjemkomsten. Fælles for dem er, at de ikke har været registreret for nogen af delene, før de tog på deres første mission.

Udsendte med mindst en psykiatrisk diagnose mellem 1995 og 2010, fordelt på missionserfaringer. Opdelt efter det år, hvor diagnosen blev registreret.

Hvilke diagnoser?

Blandt de psykisk syge veteraner er PTSD eller posttraumatisk belastningsreaktion den mest udbredte diagnose. I alt 624 soldater – eller 2,4% af alle udsendte mellem

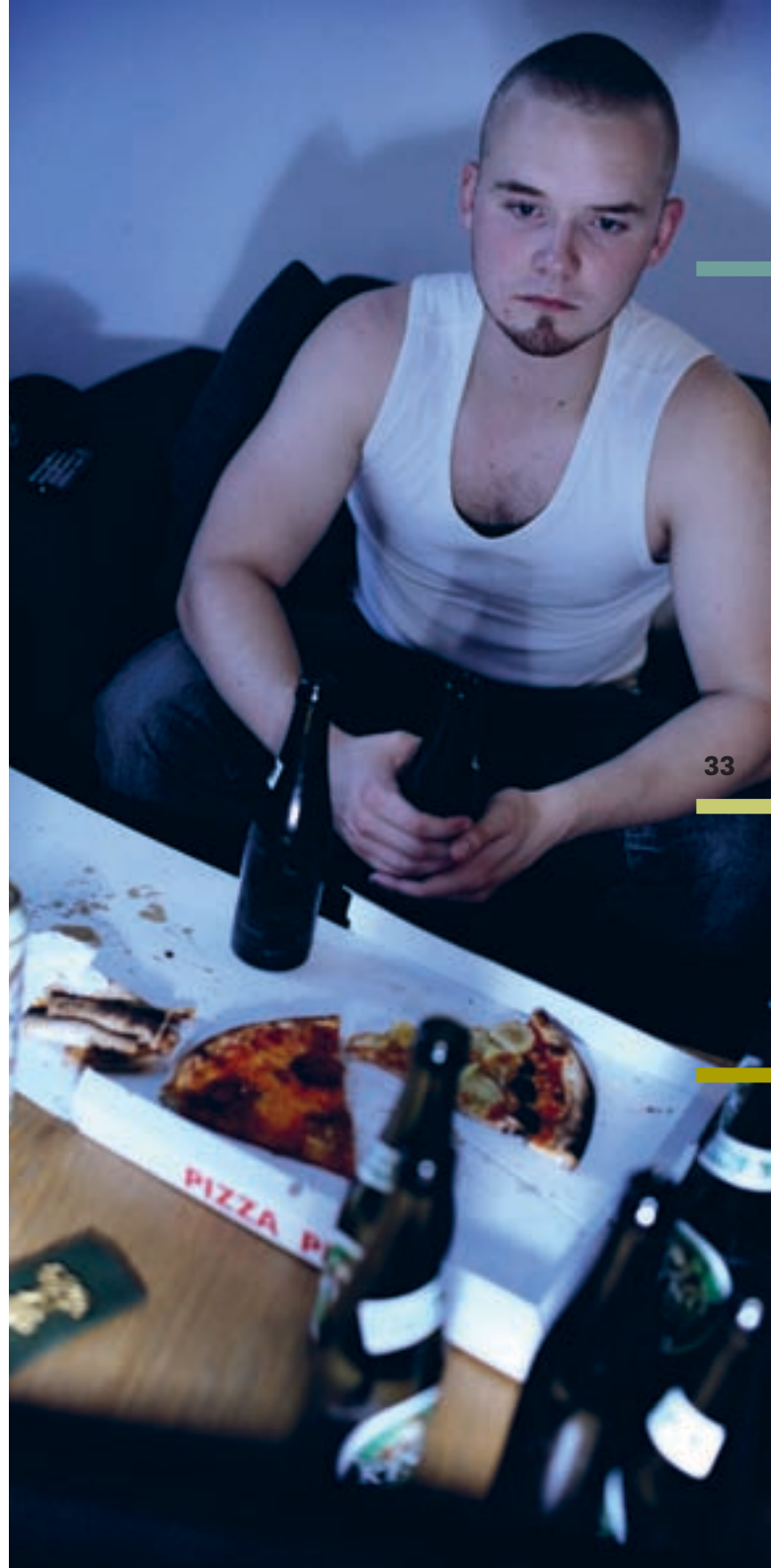
1992 og 2009 – er blevet diagnosticeret med PTSD i perioden mellem 1995 og 2010. For dem alle gælder det, at sygdommen er registreret, efter de vendte hjem fra international tjeneste.

Andre diagnoser er nervøse og stressrelaterede tilstande i øvrigt, samt depression.

Det er især udsendte fra Eksjugoslavien, der er registreret med psykiske mén, men også udsendte til Irak og Afghanistan, som er blevet sendt hjem før tid, fylder meget i statistikken.

Psykiske arbejdsskader

Forskerne har også undersøgt, hvor mange anmeldelser af arbejdsskader, der er blandt veteranerne – både skader, der kan knyttet til arbejdet i forsvaret og skader, der er sket i forbindelse med civilt arbejde. Her viser tallene, at mere end hver sjette af soldaternes anmeldelser af erhvervssygdomme bunder i psykiske lidelser, mens det kun er hver 20. af anmeldelserne i kontrolgruppen af ikke-udsendte, der sker på den baggrund.

Fysisk helbred

7 % af veteranerne oplever selv, at de har større eller mindre fysiske mén af udsendelsen.

Arbejdsskader

Antallet af arbejdsulykker og erhvervssygdomme blandt veteranerne tyder på, at mange har et belastende arbejdsliv – uagtet om skaden er sket i forbindelse med arbejdet i forsvaret eller i det civile liv.

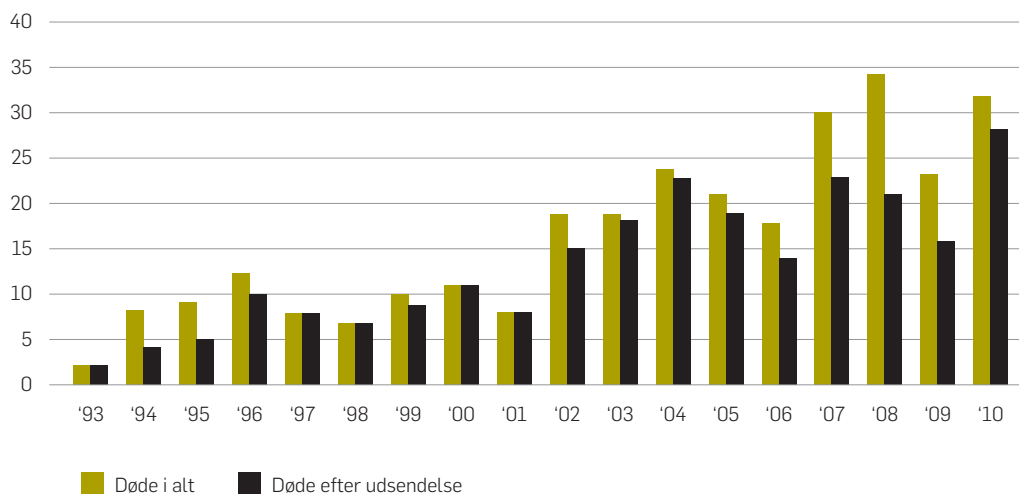
Blandt det udsnit af soldaterne, der er sammenlignet med en kontrolgruppe – nemlig dem født mellem 1975 og 1982 – har 19 % fået anmeldt en arbejdsulykke eller en erhvervssygdom, mens det tilsvarende tal i kontrolgruppen er 9 %.

Dødelighed

Forskerne har undersøgt, om de mandlige veteraner har en overdødelighed sammenlignet med deres jævnaldrende. Det er klart, at udsendelsen i sig selv indebærer en risiko for at omkomme, men betyder det at have været udsendt, at man også efterfølgende har øget risiko for at dø i utide?

Svaret er overordnet, at det er for tidligt at afgøre. Som det er nu, er der forholdsvis få færre fra gruppen af veteraner end fra kontrolgruppen, som er døde. Men det er vigtigt at huske, at det her drejer sig om en gruppe mennesker, der samlet set stadig er relativt unge.

Døde blandt de udsendte mænd, 1992-2009.

I hele perioden er 303 af de godt 26.000 soldater afgang ved døden. Langt de fleste, nemlig 295, er mænd. Tallene indbefatter både dem, som er omkommet under udsendelsen og dem, der er døde efter udsendelsen af andre årsager.

Der ligger vidt forskellige personlige og medicinske årsager bag dødsfaldene. Den

mest almindelige dødsårsag er "naturlige årsager". Blandt de afdøde mænd har 13 % begået selvmord, og i denne gruppe er der relativt mange veteraner fra Eksjugoslavien. Generelt er der flere blandt de døde, der har en psykiatrisk diagnose, end der er blandt veteranerne som gruppe.

Alkoholvaner, misbrug og kriminalitet

Ifølge deres egne oplysninger drikker veteranerne mindre alkohol end befolkningen generelt. Til gengæld drikker de oftere 'igennem', når de endelig drikker. Knap halvdelen af veteranerne – fortrinsvis de yngre – oplyser, at de mindst en gang om måneden drikker mere end fem genstande på en enkelt aften.

Godt hver fjerde veteran ryger dagligt, og der er flere rygere blandt de yngre veteraner end blandt deres jævnaldrende i befolkningen.

De mandlige veteraner bruger mindre hash end danske mænd generelt, men de har flere erfaringer med andre illegale stoffer end hash end andre danske mænd. Godt

hver femte veteran under 45 år fortæller, at han har erfaringer med andre stoffer end hash, men kun 2,5 % fortæller, at de har taget stoffer indenfor det seneste år.

Både for alkohol, rygning og stoffer gælder det, at nogle grupper af veteraner har en tendens til højere forbrug. Det gælder dem, der selv føler, at de har psykiske mén af udsendelsen og dem, der angiver at de ofte føler sig ensomme.

Kriminalitet

Inden deres første udsendelse er soldaterne samlet set mindre kriminelle end kontrolgruppen. Og det billede ændrer sig ikke nævneværdigt efter hjemkomsten. Projektet finder altså ingen tegn på, at soldaterne

er særligt kriminelle, eller at udsendelsen øger risikoen for at komme i konflikt med loven, efter man vender hjem.

Det betyder ikke, at der slet ingen kriminelle er blandt veteranerne – for det er der. Af de soldater, der blev udsendt for første gang mellem 1992 og 2004, har 8 % begået mindst én kriminel handling i perioden fra to år før til fem år efter deres første udsendelse. Og 1,7 % af soldaterne har begået

voldskriminalitet i perioden. De tal er dog lavere end i befolkningen generelt.

Analysen viser imidlertid også, at sandsynligheden for at begå kriminalitet efter udsendelsen er størst for de soldater, der allerede havde været i konflikt med loven før de tog af sted.

Perspektiver

SFI's forskningsprojekt giver et overordnet billede af de godt 26.000 soldater, der er blevet udsendt mellem 1992 og 2009. Der er naturligvis store forskelle mellem forskellige perioder, missioner og personelgrupper, og dermed mange muligheder for at arbejde videre med materialet i nye, mere afgrænsede forskningsprojekter.

Balkanveteraner og ikke-ansatte

Projektets overordnede konklusion er, at langt de fleste tidligere udsendte klarer sig godt efter hjemkomsten, og formår at omsætte deres erfaringer fra felten konstruktivt i deres videre færd på arbejdsmarkedet, i familielivet og i de øvrige netværk, de indgår i. For en mindre gruppe kan tiden efter udsendelsen imidlertid være vanskelig.

Når det gælder ensomhed og social isolation, tyder tallene på at den mest sårbare gruppe er veteraner, der ikke længere er ansat i forsvaret. Denne gruppe fortæller i højere grad end de ansatte, at de er ufrivilligt alene og mangler sociale kontakter i hverdagen.

I gruppen af soldater, der er blevet ramt af psykiske problemer efter hjemkomsten, er der forholdsmæssigt flest veteraner fra missioner til Eksjugoslavien først i 1990'erne. Det kan dog skyldes, understreger forskerne bag projektet, at de er den gruppe, der har levet længst med erfaringerne fra felten, og at eventuelle psykiske mén kan vise sig mange år efter udsendelsen.

For tidligt at drage langsigtede konklusioner

I den gruppe af udsendte, som projektet analyserer, er der både veteraner, hvis sidste mission ligger over 15 år tilbage i tiden, og soldater, hvis første mission fandt sted for få år siden, og som måske i skrivende stund igen befinder sig i felten. Dertil kommer, at missionerne har ændret karakter i løbet af de 18 år, projektet omhandler og i tiltagende grad har involveret direkte kamphandlinger.

Derfor, understreger forskerne bag projektet, er det på mange måder for tidligt at drage langsigtede konklusioner om følgerne af udsendelse, særligt hvad angår de nyeste – og hårdeste – missioner i Irak og Afghanistan.

Projekten er forfattet af:

Stéphanie Vincent Lyk-Jensen, seniorforsker, SFI

Trine Jørgensen, kommunikationsmedarbejder, SFI

Udgivne rapporter i projektet "Danske hjemvendte soldater":

Hjemvendte soldater – en interviewundersøgelse. (10:21) SFI, 2010

Soldater – før, under og efter udsendelse. Et litteraturstudie. (10:27) SFI, 2010

Soldater før og under udsendelse. En kortlægning. (11:25) SFI, 2011

Soldater efter udsendelse. En spørgeskemaundersøgelse. (12:01) SFI, 2012

Soldater – før og efter udsendelse. En analyse af motivation, økonomiske forhold og kriminalitet. (12:09) SFI, 2012

Danske hjemvendte soldater. Soldaternes sundhedsprofil før og efter udsendelse. (12:24) SFI, 2012

Alle rapporter er tilgængelige og kan downloades via www.sfi.dk.